

УДК 159.943.7:378.018.8

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-3-40>**Алевтина ШЕЛЯКІНА,***orcid.org/0000-0002-0067-8773*

кандидат філософських наук,

доцент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) *a.sheliakina@knu.ua***Оксана ТОРОСЯН,***orcid.org/0000-0001-9160-9871*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) *torosyano@gmail.com*

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК SOFT SKILLS У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті представлено основні технології й методи навчання, що сприяють формуванню *soft skills* (м'яких навичок) у студентів вищих навчальних закладів України під час аудиторної та позааудиторної роботи, серед яких рольові та ділові ігри, робота в малих групах, творчі вправи, створення проблемних ситуацій, метод проєктів, моделювання ситуацій, кейс-метод, дослідницька діяльність, дебати, мозковий штурм, участь у гуртках, спілках, громадських об'єднаннях, студентському самоврядуванні, тренінгових програмах тощо.

Виокремлено такі суттєві ознаки й характеристики м'яких навичок як вміння працювати у команді, лідерство, кооперація, відповідальність, етика спілкування, критичне мислення, здатність до самоосвіти, тайм-менеджмент, когнітивні навички, емоційний інтелект, стресостійкість, пунктуальність, гнучкість, креативність, емпатія тощо.

Описано досвід формування *soft skills* у студентів під час навчально-виробничої «Соціально-комунікативної» практики, яка є обов'язковим компонентом освітньої програми «Англійська філологія та переклад, дві іноземні мови/ *English Studies and Translation and Two Western languages*». Висвітлено основні положення програми практики та види роботи, які сприяють розвитку навичок ефективної комунікації як важливого чинника майбутньої професійної успішності студентів.

За умови відсутності у ВНЗ універсальних технологій для формування *soft skills* акцентується увага на необхідності їх активного становлення та інтенсивного розвитку шляхом запровадження політики наскрізного формування м'яких навичок як у межах певних освітніх компонентів (навчальні дисципліни) та наукової роботи (написання курсових, кваліфікаційних робіт, наукових статей та анотацій, участь у конференціях та круглих столах тощо) так і у позааудиторній роботі (участь у тренінгових програмах, гуртках, спілках, громадських об'єднаннях, наукових товариствах, студентському самоврядуванні тощо).

Ключові слова: *soft skills*, методи навчання, технології формування м'яких навичок, аудиторна робота, позааудиторна робота, інтерактивні методи навчання, професійна підготовка.

Alevtyna SHELIAKINA,*orcid.org/0000-0002-0067-8773*

Candidate of Philosophical Sciences,

Associate Professor at the Department of English Philology and Intercultural Communication

Taras Shevchenko national University of Kyiv

(Kyiv, Ukraine) *a.sheliakina@knu.ua***Oksana TOROSYAN,***orcid.org/00000000-0001-9160-9871*

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of English Philology and Intercultural Communication

Taras Shevchenko national University of Kyiv

(Kyiv, Ukraine) *torosyano@gmail.com*

FORMATION AND DEVELOPMENT OF SOFT SKILLS OF UNIVERSITY STUDENTS

The article presents the main technologies and teaching methods that contribute to the formation of *soft skills* of university students during classroom and extracurricular work, including role-play and business games, work in small

groups, creative exercises, creating problem situations, the project method, modeling situations, case method, research activities, debates, brainstorming, participation in public associations, student self-government, training programs, etc.

Such essential signs and characteristics of soft skills as the ability to work in a team, leadership, cooperation, responsibility, communication ethics, critical thinking, the ability to self-education, time management, cognitive skills, emotional intelligence, stress resistance, punctuality, flexibility, creativity, empathy, etc are highlighted.

The experience of forming soft skills of students during the Social and Communication Practice, which is a mandatory component of the educational program "English Studies and Translation and Two Western languages", is described. The main provisions of the program and types of work that contribute to the development of effective communication skills as an important factor in the future professional success of students are highlighted.

Due to the lack of universal technologies for the formation of soft skills in universities, attention is focused on the need for their active formation and intensive development through the introduction of a policy of end-to-end formation of soft skills both within certain educational components (educational disciplines) and scientific work (writing coursework, qualification works, scientific articles and abstracts, participation in conferences and round table discussions, etc.) as well as extracurricular work (participation in training programs, clubs, unions, public associations, scientific societies, student self-government, etc.).

Key words: soft skills, training methods, soft skills formation technologies, classroom work, extracurricular work, interactive learning methods, professional training.

Постановка проблеми. У сучасному навчальному середовищі soft skills займають впевнені позиції, їх активно інтегрують до навчальних планів та програм. Так у «Рекомендаціях щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми» зазначено, що «ЗВО повинен мати свою політику стосовно розвитку цих навичок у своїх здобувачів вищої освіти та викладачів (через систему професійного розвитку / підвищення кваліфікації), яка також зумовлює співпрацю з працедавцями та випускниками, впливає на репутаційний капітал ЗВО» та «позитивною практикою є формування soft skills при вивченні конкретних дисциплін, однак не вичерпується лише цим, бо також може відбуватися в межах загальних та фахових дисциплін» (Рекомендації, 2020: 21). Це свідчить про те, що так звані м'які навички стають невід'ємною складовою професійної підготовки студентів ВНЗ та запорукою їх успішного працевлаштування і майбутнього кар'єрного росту.

Аналіз досліджень. Нині soft skills вважаються універсальними й необхідними студентам всіх спеціальностей, оскільки сучасні роботодавці акцентують увагу на таких якостях та навичках майбутнього фахівця: комунікативні навички, вміння працювати у команді, лідерство, кооперація, відповідальність, етика спілкування, критичне мислення, здатність до самоосвіти, тайм-менеджмент, когнітивні навички, емоційний інтелект, чесність, стресостійкість, пунктуальність, гнучкість, креативність, емпатія тощо. Сказане вище підтверджує той факт, що працівникові недостатньо мати високий рівень професійних знань, щоб стати конкурентоспроможним та успішним фахівцем. Для цього ВНЗ мають розробити комплекс заходів, спрямованих на формування soft skills у студентів.

Тому шляхи формування і розвитку soft skills стали предметом наукових розвідок сучасних

українських науковців: О. Башкір, О. Гури, О. Кірдан, К. Коваль, Н. Коляди, Г. Корнюш, О. Кравець, О. Кравченко, Н. Мукан, В. Радкевич, Н. Сосновенко, І. Ткачук, І. Чухно та ін., у яких автори обґрунтували низку теоретичних підходів та методів навчання, що, на їхній погляд, доцільно застосовувати в освітньому процесі сучасних ЗВО.

Мета статті – проаналізувати сутнісні ознаки soft skills та представити певні технології та методи навчання, що сприяють їх формуванню та розвитку у студентів вищих навчальних закладів як важливого чинника майбутньої професійної успішності.

Виклад основного матеріалу. Існує багато підходів до визначення soft skills. В українському науковому дискурсі послуговуються такими термінами: «м'які навички», «навички успішності», «універсальні навички», «гнучкі навички», «соціальні навички» тощо.

Детальну класифікацію м'яких навичок наводить К. Коваль, базуючи їх на трьох основних якостях особистості – індивідуальних (здатність приймати рішення та вирішувати проблеми, чітко ставити завдання та формулювати цілі, мислити позитивно та оптимістично, орієнтуватись на кінцевий результат); комунікативних (зрозуміло та чітко формулювати думки, дружньо спілкуватись та мати гарні манери, взаємодіяти з різними типами людей, структурувати й модерувати наради й обговорення, вислуховувати й приймати до уваги різні точки зору, відповідати аргументовано, вчасно і ввічливо, готувати й робити якісні презентації, враховувати культурні особливості при спілкуванні); управлінських (вміння працювати як частина команди, об'єднувати та мотивувати команду, передбачати ризики, чітко планувати й керувати часом) (Коваль, 2015: 165).

І. Чухно, зауважує на таких складових soft skills як мотивація, когнітивні процеси, соціальні інтер-

еси, інтеракція, соціальний інтелект, соціальна перцепція, комунікація, здатність давати оцінку тому, що відбувається, впевненість у власних діях тощо (Чухно, 2023: 69).

Досліджуючи особливості формування soft skills у студентів в освітньому процесі сучасного закладу вищої освіти, Олена та Олександр Кірдан наголошують на таких їх сутнісних ознаках: «... охоплює компетентності, що сприяють самореалізації майбутніх фахівців та є індивідуалізованими за змістовим, цільовим, часовим та особистісним виміром; складновимірюваний соціокультурний та педагогічний феномен, який формується та забезпечується цілісністю і єдністю освіти та власного досвіду особистості; є сукупністю компетентностей, якостей, умінь, здібностей, процесів, що уможливають успішну професійну діяльність у швидкозмінюваних та/або невизначених умовах; сприяють та підвищують здатність здобувачів вищої освіти адаптуватися до змін у професійній діяльності та житті» (Кірдан, 2021: 154).

З цього цілком логічно випливає розуміння soft skills як надпрофесійних навичок, що треба розвивати у ВНЗ, яким, на думку дослідників, необхідно мати чітку політику формування м'яких навичок у здобувачів вищої освіти.

У своїй науковій розвідці учені також пропонують досить широкий спектр методів навчання для аудиторної та позааудиторної роботи, які доцільно застосовувати в освітньому процесі сучасного ЗВО і які можуть стати методичним орієнтиром удосконалення освітнього процесу. Зокрема можна зауважити на таких: рольові та ділові ігри, робота в малих групах, творчі вправи, створення проблемних ситуацій, метод проектів, моделювання ситуацій, кейс-метод, дослідницька діяльність, дебати, мозковий штурм тощо (Кірдан, 2021: 156-157).

Грунтовний аналіз та узагальнення інтерактивних методів навчання, які сприяють розвитку soft skills у вищій школі, представлений О. Башкір яка, зокрема, виділяє такі ділові та рольові ігри: «Компетентність», «Тендер», «ПОПС- формула», «Шість капелюхів мислення», «Світове кафе», «Кейс-метод» (Башкір, 2022: 216-217). На переконання автора, зазначені методи сприяють розвитку м'яких навичок, оскільки специфіка ділової гри полягає в тому, що процес навчання максимально наближається до реальної практичної діяльності шляхом створення проблемних ситуацій та різних варіантів їх розв'язання.

Крім того, у своїй науковій розвідці дослідниця аналізує широкий спектр методів кооперативного навчання – «Робота в парах», «Ротаційні (змінювані) трійки», «Два – чотири – всім разом»,

«Карусель», «Робота в малих групах», «Акваріум»; «Кути», «Думай – Працюй у парі – Ділись», «Формулой – Ділись – Слухай – Створюй»; «Кажі та переключайся», «Складна картинка».

На важливості позааудиторної роботи наголошує К. Коваль, який, характеризує шляхи формування soft skills, зазначає, що передусім це може відбуватись за активної участі студентів у різних гуртках, спілках, громадських об'єднаннях, наукових товариствах, студентському самоврядуванні тощо. Така діяльність у різних студентських, молодіжних ініціативах допомагає вдосконалювати комунікативні навички та брати на себе відповідальність за рішення (Коваль, 2015: 166).

Ефективним засобом формування soft skills можуть бути також тренінгові програми. Так І. Ткачук та Н. Сосновенко представили тренінгову програму «Шлях до порозуміння», спрямовану на формування в студентській молоді навичок ефективної комунікації, конструктивного вирішення конфліктів і миротворчості (Сосновенко, Ткачук, 2019).

З наведених прикладів стає очевидним, що формування soft skills у ВНЗ передбачає крім аудиторної активну позааудиторну роботу студентів, що дає можливість зануритися у реальне робоче середовище на підприємствах та у громадських організаціях.

У нашій статті ми хочемо поділитися досвідом формування soft skills у студентів під час навчально-виробничої «Соціально-комунікативної» практики, яку вони мають на 4 курсі в обсязі 270 годин, 9 кредитів і яка є обов'язковим компонентом освітньої програми «Англійська філологія та переклад, дві іноземні мови/ English Studies and Translation and Two Western languages». Курс навчально-виробничої «Соціально-комунікативної» (Social and Communication Practice) практики є складовою освітньо-професійної програми підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» з напряму підготовки «Філологія». Специфікою навчально-виробничої практики є те, що вона проходить за межами Навчально-наукового інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка і знайомить студентів з ринком праці, зокрема з діяльністю громадських організацій, які надають освітні, моніторингові чи соціальні послуги, інших організацій та установ державної та приватної форми власності, які потребують фахівців із навичками соціальної комунікації (Програма, 2022).

Згідно з програмою практики її основними завданнями є: а) оволодіти основними навичками роботи в колективі; б) оволодіти лідерськими

навичками для реалізації поставлених завдань на робочому місці й досягнення успіху; в) оволодіти навичками соціальної комунікації із різними соціальними групами, а також у різних колективах; г) оволодіти навичками спостереження та аналізу різних соціальних груп, проведення анкетування та інтерв'ювання представників цих груп; д) оволодіти навичками узагальнення та аналізу набутих практичних знань під час проходження навчально-виробничої практики та ін.

Оскільки soft skills є інтегральною якістю здобувача вищої освіти, що містить взаємопов'язані компетентності, які сприяють особистісному та професійному зростанню, програмою передбачено їх розвиток у здобувачів освіти: а) інтегральної, яка полягає у здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі філології в процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій та методів філологічної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов; б) загальних, які передбачають здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями; здатність працювати в команді та автономно; здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; в) фахових, які передбачають здатність вільно, гнучко й ефективно використовувати англійську та дві західноєвропейські мови в усній та письмовій формі у різних жанрово-стильових різновидах і реєстрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному) для розв'язання комунікативних завдань у різних сферах життя; усвідомлення засад і технологій створення текстів різних жанрів і стилів державною та англійською та двома західноєвропейськими мовами; надання консультацій з дотримання норм літературної мови та культури мовлення; організацію ділової комунікації.

Навчально-виробнича практика відбувається в умовах моніторингу та тісної співпраці керівників практики і студентів, вона складається із семи основних етапів, до яких належать такі:

1. Установча конференція, що передбачає знайомство студентів з метою та завданнями практики та її специфікою.

2. Відвідання місця проходження практики і знайомство з роботодавцями та визначеними завданнями.

3. Укладання плану проходження практики й узгодження його з керівником.

4. Проходження практики згідно з планом, набуття досвіду роботи в колективі та соціально-комунікативних навичок.

5. Вивчення специфіки соціальної групи або регіону, представниками якого є особи, з якими

працює студент, проведення анкетування та інтерв'ювання для опису мовної ситуації в соціальній групі чи регіоні, систематизація зібраного матеріалу для подальших досліджень.

6. Підготовка звіту про проходження практики.

7. Участь у підсумкових зустрічах і заходах з обговорення результатів навчально-виробничої практики, захист отриманих здобутків.

Після закінчення навчально-виробничої практики студенти бакалаврату подають науковому керівникові такі документи: 1) звіт про виконану роботу та набутий досвід; 2) індивідуальний план виробничої практики; 3) щоденник виробничої практики з описом проведеного культурно-просвітницького заходу або опитування; 4) детальний опис запропонованої методики проведення культурно-просвітницьких заходів або опитування; 5) презентацію звіту про виконану роботу у форматі науково-практичної конференції з використанням технічних засобів; 6) характеристику практиканта з місця проходження практики; 7) опрацювання зібраних даних щодо опису мовної ситуації в соціальних групах чи регіоні (заповнені анкети щодо мовної ситуації в соціальних групах; записане усне інтерв'ю (аудіозапис) та його стенограма).

Під час проміжного контролю, співбесід та усного опитування на підсумкових конференціях до 90% студентів зазначають, що здобули досвід роботи в колективі; навички роботи з інформацією; вдосконалили навички роботи з комп'ютером, зокрема, застосування сучасних інструментів комп'ютерної роботи з текстом та навички роботи із різними комп'ютерними програмами для презентації результатів роботи; здобули досвід участі в соціальних проектах; командної роботи; навички будувати формальні стосунки, управляти особистим часом; навчилися свідомо обирати власні стратегії й тактики під час спілкування.

Слід зауважити, що відгуки організацій, які приймають студентів на практику, також підтверджують зазначене вище, що свідчить про важливість та необхідність цього виду роботи для формування м'яких навичок, оскільки студенти шляхом безпосереднього виконання своїх обов'язків на місці проходження навчально-виробничої практики, власного спостереження та консультацій з працівником, до якого вони прикріплені, набувають досвіду трудової діяльності, пов'язаної із соціальною комунікацією.

Висновок. Отже, необхідність формування м'яких навичок виникла завдяки об'єктивним вимогам сучасного ринку праці, який потребує фахівців, що володіють розвиненими надпрофесійними якостями. Для формування soft skills

під час аудиторної та позааудиторної роботи студентів українськими фахівцями застосовується низка різноманітних методів. Проте, як свідчать сучасні дослідження українських науковців, організація освітнього процесу в ЗВО все ще не має універсальних технологій для формування

soft skills. В наукових розвідках одноставно наголошується на доцільності упровадження вищими закладами освіти політики наскрізного формування м'яких навичок як у межах певних освітніх компонентів та наукової роботи, так і у позааудиторній роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рекомендації щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми. Затверджено Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти 17 листопада 2020 р.: ТОВ «Український освітнянський видавничий центр “Оріон”». К. 2020. 66 с. URL: http://aphn-journal.in.ua/archive/63_2023/part_2/21 (дата звернення: 9.08.2023).
2. Коваль К. Розвиток soft skills у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2015. № 2. С. 162–167. URL: <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/> (дата звернення: 17.07.2023).
3. Чухно І. Формування soft skills як складова якісної підготовки студентів медичних ЗВО в сучасних умовах. Теорія та методика професійного розвитку педагогічних працівників як складова безперервного навчання впродовж життя в системі вищої медичної освіти, науки і практики. Том 1. 2023. С. 67–71. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/29304> (дата звернення: 31.07.2023).
4. Кірдан О., Кірдан О. Формування soft skills здобувачів вищої освіти в освітньому процесі закладу вищої освіти. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи. 2021. Вип 2(6). С. 152–160. URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/248144> (дата звернення: 12.06.2023).
5. Башкір О. Інтерактивні методи формування soft skills майбутніх фахівців. Наукові інновації та передові технології. 2022. №1(3). С. 216–224. URL: <https://www.academia.edu/> (дата звернення: 28.07.2023).
6. Сосновенко Н., Ткачук І. Розвиток soft skills у студентів коледжів. Професійна освіта. 2019. № 3 (84). С. 16–18. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/717748/1/> (дата звернення: 21.07. 2023).
7. Програма навчально-виробничої практики («соціально-комунікативної») для студентів 4 курсу спеціальності «Філологія», спеціалізації «германські мови і літератури (переклад включно), освітньої програми «Англійська філологія та переклад, дві іноземні мови/ English Studies and Translation and Two Western languages». URL: <https://philology.knu.ua/osvitni-prohramy/> (дата звернення: 12.06.2023).

REFERENCES

1. Rekomendatsii shchodo zastosuvannya kryterii otsiniuvannya yakosti osvitnoi prohramy (2020). [Recommendations regarding the application of criteria for evaluating the quality of the educational program]. Zatverdzheno Natsionalnym ahentstvom iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity 17 lystopada 2020 r.: TOV “Ukrainskyi osvitianskyi vydavnychiy tsentr “Orion””. K. 2020. 66 s. URL: http://aphn-journal.in.ua/archive/63_2023/part_2/21. (data zvernennia: 9.08.2023). [in Ukrainian].
2. Koval, K. Rozvytok “soft skills” u studentiv – ody z vazhlyvykh chynnykiv pratsevlashtuvannia. [Development of soft skills of students is one of the important factors of employment] Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu – Visnyk of Vinnytsia Polytechnical Institute. – Bulletin of Vinnitsa Polytechnical Institute. 2015. № 2. S. 162–167. URL: <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/>. (data zvernennia: 17.07.2023). [in Ukrainian].
3. Chukhno I. Formuvannia soft skills yak skladova yakisnoi pidhotovky studentiv medychnykh ZVO v suchasnykh umovakh. [The formation of soft skills as a component of the quality training of medical higher education students in modern conditions] Teoriia ta metodyka profesiinoho rozvytku pedahohichnykh pratsivnykiv yak skladova bezperernoho navchannia vprodovzh zhyttia v systemi vyshchoi medychnoi osvity, nauky i praktyky. 2023. Tom 1. S. 67–71. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/29304>. (data zvernennia: 31.07.2023). [in Ukrainian].
4. Kirdan O., Kirdan O. Formuvannia soft skills zdobuvachiv vyshchoi osvity v osvitnomu protsesi zakladu vyshchoi osvity. [Formation of soft skills of higher education students in the educational process of a higher education institution] Psykholoho-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly. 2021. Vyp. 2(6). S. 152–160. URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/248144>. (data zvernennia: 12.06.2023). [in Ukrainian].
5. Bashkir O. Interaktyvni metody formuvannia soft skills maibutnikh fakhivtsiv. [Interactive methods of forming soft skills of future specialists]. Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii. 2022. №1(3). S. 216–224. URL: <https://www.academia.edu/> (data zvernennia: 28.07.2023). [in Ukrainian].
6. Sosnovenko N., Tkachuk I. Rozvytok soft skills u studentiv koledzhiv. [Development of soft skills of college students]. Profesiina osvita. 2019. № 3 (84). S. 16–18. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/717748/1/> (data zvernennia: 21.07. 2023). [in Ukrainian].
7. Prohrama navchalno-vyrobnychoi praktyky («sotsialno-komunikatyvnoi») dlia studentiv 4 kursu spetsialnosti «Filolohiia», spetsializatsii «hermanski movy i literatury (pereklad vkluchno), osvitnoi prohramy «Anhliiska filolohiia ta pereklad, dvi inozemni movy/ English Studies and Translation and Two Western languages». [The program of social and communicative practice for students of the 4th year of study, specialty "Philology", specialization "Germanic languages and literatures (including translation), educational program "English philology and translation, two foreign languages/ English Studies and Translation and Two Western languages"]. URL: <https://philology.knu.ua/osvitni-prohramy/> (data zvernennia: 12.06.2023). [in Ukrainian].